

ก่อนจะเป็น

“ZEN”

ล้าวนแล้วแต่เป็นผู้เดินทาง พบพานโยต้งรู้จัก

ก่อนจะเป็น “ZEN”

ผู้เขียน: ล้วนแล้วแต่เป็นผู้เดินทาง พบพานไยต้องรู้จัก

พิมพ์ครั้งที่ 1 เมษายน 2569

สงวนลิขสิทธิ์ตาม พ.ร.บ. ลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537

(ฉบับเพิ่มเติม) พ.ศ. 2558

ห้ามลอกเลียน ดัดแปลง หรือทำซ้ำไม่ว่าส่วนใดส่วนหนึ่งของหนังสือ
เล่มนี้ เว้นแต่ได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษร

ISBN (ebook): 978-616-95194-5-4

จัดพิมพ์โดย: นายสุรัตน์ หารวอย

<https://www.facebook.com/forEachDream>

無

ก่อนคำ...ก่อนความเข้าใจ

หนังสือเล่มนี้ไม่ได้เริ่มต้นจากความต้องการจะ “อธิบาย” ว่า
เซนคืออะไร

ทว่ามันเริ่มต้นจากความสงสัยบางประการที่เรียบง่ายกว่านั้น

...

สิ่งที่พวกเราพากันเรียกว่า “เซน”

แท้จริงแล้วมันเริ่มต้นมาจากจุดใด?

หรือในความเป็นจริง... มันเคยมีการเริ่มต้นขึ้นด้วยหรือไม่?

ตลอดหน้ากระดาษที่รอคุณอยู่เบื้องหน้า คุณจะได้เห็นการ
เดินทางที่ดูประหนึ่งว่าแจ่มชัด... จากอินเดียสู่จีน... จากจีนสู่
ญี่ปุ่น... และจากญี่ปุ่นสู่โลกตะวันตก... คุณจะพบแนวคิด
คำสอน การแปลความ การตีความใหม่ การทำลายล้าง และ
การสร้างสรรคขึ้นมาใหม่

ทุกอย่างดูเหมือนจะเป็นเส้นทางที่ร้อยเรียงกันอย่างต่อเนื่อง เป็นเรื่องราวของบางสิ่งที้อย ๆ พัฒนา แปรเปลี่ยน และเดินทางข้ามผ่านกาลเวลาอันยาวนาน

แต่นั้นเป็นเพียง “มุมหนึ่ง” ของเรื่องเล่าเท่านั้น

อีกมุมหนึ่ง—ซึ่งหนังสือเล่มนี้พยายามจะชี้ให้เห็น—คือ **อาจไม่เคยมีสิ่งใดเดินทางเลย**

สิ่งที่ผันแปรมาตลอดหลายพันปี... อาจไม่ใช่ “สิ่งนั้น”
ที่ว่ามันคือ... “วิธีที่มนุษย์ใช้ทำความเข้าใจกับมัน”

เราจดจำมัน...

เราจัดหมวดหมู่ให้มัน...

เราพรรณนาอธิบายมัน...

เราปกป้องมัน...

และในที่สุด... เราก็เผลอยึดถือมันไว้โดยไม่รู้ตัว

มิใช่เพราะพวกเราทำผิดพลาดประการใด ทว่านั่นคือสิ่งที่
มนุษย์มักจะทำเสมอ... ในยามที่ต้องเผชิญหน้ากับบางสิ่งที่ไม่
สามารถหิบบนหวยหรือถือครองเอาไว้ได้

หนังสือเล่มนี้จึงมิใช่ "ประวัติศาสตร์ของเซน" ในความหมาย
ของลำดับเหตุการณ์ที่ต้องท่องจำ... ทว่ามันคือ "การสังเกต"

สังเกตว่า... มนุษย์เรากำลังทำอะไรกับ "บางสิ่ง"
บางสิ่งที่ไม่เคยต้องการให้ใครเข้าไปทำอะไรกับมันเลย
ตั้งแต่ต้น

คุณอาจจะอ่านหนังสือเล่มนี้เหมือนอ่านเรื่องเล่าเรื่องหนึ่ง...
คุณอาจจะอ่านมันเหมือนอ่านตำราปรัชญา...
หรือคุณอาจจะเลือกอ่านมัน... โดยมีต้องพยายามทำความเข้าใจ
เข้าใจสิ่งใดเลยก็ได้

ไม่มีวิธีที่ถูกต้องที่สุด... และไม่มีวิธีที่ผิดพลาด
เพราะสิ่งที่หนังสือเล่มนี้พยายามจะชี้ขึ้นนั้น... มิได้สถิตอยู่ใน
สิ่งที่คุณ "เข้าใจ" จากหน้ากระดาษ

มันอาจจะปรากฏขึ้น... ในช่วงขณะที่คุณหยุดความพยายามที่
จะเข้าใจ

หรือมันอาจไม่ปรากฏออกมาเลย...

และนั่นก็มีใช่ปัญหาประการใด

เพราะสิ่งนั้น...

ไม่เคยขึ้นอยู่กับการอ่านหนังสือเล่มนี้

ไม่เคยขึ้นอยู่กับการถ้อยคำที่ถูกเรียบเรียง

ไม่เคยขึ้นอยู่กับการระดับความเข้าใจ

และไม่เคยขึ้นอยู่กับใครทั้งสิ้น

มันดำรงอยู่... ก่อนทุกสิ่งที่คุณกำลังจะเริ่มอ่าน

และมันจะยังคงดำรงอยู่... หลังจากที่คุณปิดหนังสือเล่มนี้ลง

โดยมีต้องถูกใครทำความเข้าใจเลยแม้แต่น้อย

สารบัญ

	หน้า
หลังจากไม่มีใครอยู่	1
คืนที่เงียบที่สุด	2
เสียงที่ยังไม่ทันจาง	6
การสังคายนาครั้งแรก	11
ความกลัวการสูญหาย	16
ความเห็นที่เริ่มไม่ตรงกัน	21
การแตกเป็นนิกาย	26
เมื่อธรรมะเริ่มมี “รูปแบบ”	30
เมล็ดของสิ่งใหม่	35
เมื่อความจริงต้องถูกอธิบาย	41
เสียงใหม่ที่ไม่วุ่นเคย	42
การถือกำเนิดของโพธิสัตว์	47
ความว่าง (ศูนฺยตา) ปราบกฏ	52
เมื่อความว่างกลายเป็นปรัชญา	58
คำสอนที่ยาวขึ้นเรื่อย ๆ	63

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
การเดินทางที่สำคัญที่สุด	68
กำแพง	74
จักรพรรดิที่ไม่ได้คำตอบ	80
การส่งต่อที่ไม่มีอะไรส่ง	86
การปะทะกับโลก	91
แผ่นดินที่ไม่เหมือนเดิม	92
ภาษาที่เริ่มสั้นลง	97
จากการอธิบาย → สู่อารมณ์ตรง	102
การแตกเป็นสองสาย	108
คนตัดฟันที่ไม่มีใครคาดคิด	113
ไม่มีต้นโพธิ์ ไม่มีฝุ่น	119
คำสอนที่เริ่มทำลายตัวเอง	124
โคอันปรากฏ	129
ภาษาเริ่มพัง	135

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
เซนที่กลายเป็นรูปแบบ	141
การเดินทางข้ามทะเล	142
การหยั่งรากในดินใหม่	147
การนั่งเฉย ๆ	153
เซนกับดาบ	158
ความงามของความว่าง	163
โคอันในชีวิตจริง	169
จากความเงียบ → สู่วิธี	175
หรือทั้งหมดนี้...ก็เป็นเพียงรูปแบบหนึ่ง	180
เซนในโลกที่ไม่มี ความเงียบ	187
การเปิดประตูสู่โลกใหม่	188
การแปลที่ไม่เหมือนเดิม	194
เซนกับวิทยาศาสตร์และจิตวิทยา	200
เซนในวัฒนธรรมป๊อป	205
เมื่อทุกอย่างเร็วขึ้น	210

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
Mindfulness vs เซน	215
การกลับมาของคำถามเดิม	221
หรือไม่เคยมีอะไรเปลี่ยนแปลง	228
สิ่งที่ไม่เคยเดินทาง	233

หลังจากไม่มีใครอยู่

คืนที่เจ็บที่สุด

พ.ศ. ๐ | ป่าสาละ กุสินารา

คืนนั้น... เจ็บงันยิ่งกว่าคืนใดที่เคยปรากฏบนผืนแผ่นดิน

ลมรำเพยผ่านใบสาละอย่างแผ่วเบา คล้ายจะปลอบประโลม
ความโศกเศร้าที่ไม่อาจเอ่ยเป็นคำพูด เหล่าภิกษุและผู้คน
ยังคงห้อมล้อมอยู่ ณ ที่นั่น ร่างของ 'ผู้รู้' ทอดกายสงบนิ่งสนิท
ไม่มีการเคลื่อนไหว ไม่มีการขยับริมฝีปากเพื่อรำยธรรมดั่ง
สายน้ำ และที่สำคัญที่สุด... ไม่มีดวงตาคู่เดิมที่เคยจ้องมอง
ทะลุเข้าไปในม่านหมอกแห่งความสับสนของผู้คนได้อย่าง
ง่ายดายอีกต่อไป

ในนาทีแรก ไม่มีใครพูดอะไร

ไม่ใช่เพราะไร้ถ้อยคำจะสื่อสาร แต่เป็นเพราะคำทั้งหมดที่มีอยู่ในโลกมนุษย์นั้น... ดูจะเล็กลอยและไม่เพียงพอที่จะบรรจุความจริงตรงหน้าได้

ก่อนหน้านี้ ทุกความสงสัยล้วนมีที่ไป เมื่อหัวใจสั่นคลอนด้วยความไม่รู้ แค่เพียงได้เผชิญหน้ากับบุคคลผู้นี้ คำถามทั้งหลายก็มลายสิ้นไป—ไม่ใช่ด้วยการอธิบายที่ยืดยาวหรือทฤษฎีที่ซับซ้อน แต่ด้วยสภาวะบางอย่างที่พระองค์ ‘ชี้’ ให้เห็นจนความสงสัยนั้นหายไปเองจากใจของผู้ถาม

ทว่าบัดนี้... จุดยึดเหนี่ยวที่เคยจับต้องได้กลับสูญหาย
เหลือเพียงผู้ฟังที่เคืองคว้าง เหลือเพียงเศษเสี้ยวของความทรงจำ และความพยายามที่เริ่มก่อตัวขึ้นอย่างเงิบเงิบ...
ความพยายามที่จะ "จำให้ถูก"

ในความเงิบที่ปกคลุมกุสินารา ธรรมะไม่ได้หายไปไหน สัจธรรมยังคงแผ่ซ่านอยู่ในทุกอณูอากาศ ในดิน และในทุกกลมหายใจเข้าออก ความจริงไม่เคยเปลี่ยนแปลง แต่สิ่งที่กำลัง

เปลี่ยนไปอย่างวิกฤต คือ **"ความสัมพันธ์"** ระหว่างมนุษย์กับความจริงนั้น

เมื่อก่อน ความจริงถูก "ชี้ให้เห็น"

ตอนนี้ มันกำลังถูกเปลี่ยนให้เป็นสิ่งที่ต้อง "นึกถึง"

ความแตกต่างเพียงเล็กน้อยนี้เองที่เป็นจุดเริ่มต้นของการเคลื่อนไหวครั้งใหญ่ เมื่อความจริงหลุดลอยจาก "ปัจจุบันขณะ" ไปสถิตอยู่ใน "อดีต" มนุษย์จึงเริ่มทำในสิ่งที่พวกเขาถนัดที่สุด นั่นคือการสร้าง **"แผนที่"** ขึ้นมาทดแทน **"ดินแดน"**

ในความมืดสลัว บางคนเริ่มทบทวนพระสูตรที่เคยแว่ผ่านหู บางคนพยายามเรียบเรียงเหตุการณ์ให้แม่นยำ ทุกคนหวาดกลัวว่าหากปล่อยให้ความเจียบนี้ทำงานนานเกินไป ความจริงจะเลือนหายไปพร้อมกับธาตุไฟที่กำลังจะมอดไหม้ พระสรีระ

สิ่งที่กำลังเกิดขึ้นคือวินาทีที่ประสบการณ์ตรง กำลังแปรสภาพ
เป็นความทรงจำ

ความทรงจำ... กำลังถูกจองจำอยู่ในถ้อยคำ

และถ้อยคำ... กำลังจะกลายเป็นกฎเกณฑ์แห่งความ "ถูกต้อง"

ไม่มีใครในคืนนั้นตั้งใจจะสร้างสิ่งที่เรียกว่า "ศาสนา" พวกเขา
เพียงแคร์รักและไม่อยากให้สิ่งที่ได้รับมาสูญสลายไป แต่ใน
ความปรารถนาดีที่จะ "เก็บรักษา" นั้นเอง บางสิ่งกลับเริ่ม
เปลี่ยนแปลงไปอย่างถาวร

สิ่งที่พวกเขาอาจยังไม่เฉลียวใจในคืนนั้น คือความจริงเท่านั้น
ไม่เคยสถิตอยู่ในคำพูด และสิ่งที่ไม่มีรูปร่างย่อมไม่อาจถูก
กักขังไว้ด้วยตัวอักษรได้เลย

ในคืนที่เงียบที่สุดนั้น...

ไม่ใช่ความจริงที่เริ่มเคลื่อนไหว

หากแต่เป็น "ความเข้าใจเกี่ยวกับความจริง" ของมนุษย์
ต่างหากที่เริ่มขยับออกจากจุดเดิม

เสียงที่ยังไม่ทันจบ

พ.ศ. 1-3 | หลังม่านแห่งความทรงจำ

เสียงนั้น... ยังไม่ทันจบหายไปจากโลก

แม้ร่างของพระพุทธรูปเจ้าจะดับดับไปแล้ว แต่สำหรับผู้ที่ยังคง
นั่งอยู่ในความเงียบงันหลังคือนั้น เสียงของพระองค์ยังคง
กังวานสะท้อนอยู่ ไม่ใช่ในอากาศธาตุที่ว่างเปล่า... หากแต่ใน
ห้องหับแห่งความทรงจำ และท่ามกลางผู้ที่จดจำได้มากที่สุด
มีชายคนหนึ่งผู้ไม่อาจหลีกเลี่ยงโชคชะตาที่ต้องแบกรับภาระ
อันหนักอึ้งนี้ไว้ได้

พระอานนท์

เขาไม่ใช่ผู้ที่บรรลุนิพพานก่อนใคร ไม่ใช่ผู้ที่ได้รับการยกย่องว่า
 แดกฉานที่สุดในเชิงตรรกะ แต่เขาคือผู้ที่ ‘โกล้’ ที่สุด โกล้จน
 ได้ยินแทบทุกลมหายใจเข้าออก โกล้จนธรรมะมหาศาลไม่ได้
 เป็นเพียงหลักการทางปัญญา แต่เป็นสัมผัสเสียงที่ไหลผ่านโสต
 ประสาทของเขาโดยตรง

และในบัดนี้... สิ่งที่เขาเคยได้ยิน กำลังกลายเป็นที่ฟังเดียว
 ของโลก

ในยุคที่ไม่มีปลายปากกา ไม่มีแผ่นโบลาน และไม่มีคัมภีร์เล่ม
 ไตถูกจารึก ความมั่นใจเดียวที่มีคือความทรงจำที่เปราะบาง
 ของมนุษย์ ความพยายามอย่างเงียบงันจึงเริ่มก่อตัวขึ้น—
 ความพยายามที่จะเรียบเรียงเสียงเหล่านั้นให้ ‘**อยู่รอด**’

“ข้าพเจ้าได้ฟังมาอย่างนี้...” (เอวัมเม สุตัง)

ในตอนแรก ประโยคนี้ยังไม่ใช่เพียงคำขึ้นต้นตามธรรมเนียม
 แต่มันคือการประกาศถึง ‘**จุดยึด**’ ที่สั้นเครือ มันไม่ใช่แค่การ

เล่าเรื่อง แต่มันคือการยืนยันอย่างหนักแน่นว่า สิ่งที่กำลังจะ
ออกจากปากต่อไปนี้ ไม่ได้ถูกปรุงแต่งขึ้นมาเอง หากแต่ไหล
มาจาก ‘ต้นธาร’ ที่ไม่มีตัวตนอยู่ให้พิสูจน์อีกต่อไป

ในจังหวะนั้นเองที่ความจริงเริ่มเปลี่ยนสถานะอย่างช้าๆ
สังขรณ์ที่เป็นประสบการณ์ตรง กำลังถูกบีบอัดให้ผ่านตัวกลาง
ใหม่นั้นคือ ‘ความจำ’

ทว่าความทรงจำของมนุษย์ไม่เคยเป็นสิ่งที่นิ่งสนิท มันมีชีวิต
มันเลือกจำ มันตัดทอน และมันเชื่อมโยงตามเงื่อนไขของใจ
อยู่ตลอดเวลา แต่ในหมู่สาวกเหล่านั้น ไม่มีใครยอมให้ความ
บิดพลิ้วเกิดขึ้น

ยิ่งหวาดกลัวความผิดพลาด... ยิ่งต้องจำให้เหมือนเดิม
ยิ่งหวังใจว่าสังขรณ์จะเพี้ยน... ยิ่งต้องตอกย้ำด้วยการ
ท่องซ้ำ

จากความตั้งใจอันบริสุทธิ์ ‘ความแม่นยำ’ จึงเริ่มมีอำนาจเหนือทุกสิ่ง และจากจุดนั้นเองที่ ‘ถ้อยคำ’ เริ่มถูกตีตราว่าต้อง ‘ถูกต้อง’

ไม่มีใครกล้าประกาศว่าความจริงแท้ถูกกักขังอยู่ในถ้อยคำ แต่ทุกคนกลับพยายามเค้นสัจธรรมให้ออกมาเป็นคำที่ใกล้เคียงที่สุด และในกระบวนการนั้นเอง คำพูดเริ่มมีน้ำหนักมากขึ้นเรื่อยๆ ไม่ใช่เพียงเพราะมันทำหน้าที่เป็นนิ้วที่ชี้ไปยังดวงจันทร์ แต่เพราะมันกลายเป็น ‘สิ่งเดียว’ ที่เหลืออยู่ให้ยึดเหนี่ยวไว้ได้

ความจริงยังคงอยู่ตรงนั้น... ไม่เคยจางหายไปไหน
ทว่าเงื่อนไขในการเข้าถึงมัน เริ่มต้องผ่านด่านปราการที่ชื่อว่า
‘คำที่ถูกต้อง’

เมื่อถ้อยคำเริ่มสถาปนาอำนาจ ความแตกต่างเล็กๆ ระหว่างพยัญชนะก็เริ่มกลายเป็นเรื่องสลักสำคัญ บางคนจำจังหวะต่างไปเล็กน้อย บางคนเรียบเรียงประโยคเพี้ยนไปเพียงนิด

ไม่มีใครตั้งใจจะบิดเบือนความจริง แต่ไม่มีใครหยุดยั้งการ
เปลี่ยนรูปนี้ได้

เพราะสิ่งที่กำลังถูกส่งต่อข้ามกาลเวลา ไม่ใช่ตัวความจริง
โดยตรง

หากแต่เป็น ‘เสียงของความจริง’ ที่เดินทางผ่านอุโมงค์แห่ง
ความทรงจำ

และเสียงนั้น... แม้จะยังไม่ทันจางไปจากโลก
ก็เริ่มแปรเปลี่ยนรูปทรงไปอย่างเงียบเชียบเสียแล้ว

การสังคายนาครั้งแรก

พ.ศ. 1 | ถ้าตัดบรรณคูหา, ราชคฤห์

ไม่นานหลังจากคืนที่เงียบที่สุดผ่านพ้นไป... ความเงียบนั้นก็เริ่มถูกรุกรานด้วยความกังวล

มันไม่ใช่ความกังวลต่อตัวความจริง เพราะสัจธรรมไม่เคยสาบสูญไปไหน แต่มันคือความกังวลของมนุษย์ที่ว่า “**สิ่งที่เคยได้ยื่นมา**” จะดำรงอยู่ได้อย่างไร ในเมื่อ ‘นิ่ว’ ที่เคยชี้ตรงไปยังดวงจันทร์นั้น... แหลักสลายกลายเป็นเถ้าถ่านไปแล้ว

ท่ามกลางหมู่ภิกษุที่ยังเคื่องคว้าง มีบุรุษผู้หนึ่งมองเห็นรอยร้าวที่กำลังขยายตัว เขาตระหนักดีว่าหากปล่อยให้ความตื่นรู้ไหลไปตามกระแสธารความทรงจำของแต่ละคนอย่างอิสระ

สิ่งที่เคยเป็นหนึ่งในเด็วอาจแตกกระจายออกเป็นเสี่ยงๆ โดยไม่มีใครรู้ตัว และในความเงิบที่กอดันนั้น การตัดสินใจครั้งประวัติศาสตร์ก็ได้อุบัติขึ้น

การรวบรวม

พระมหากัสสปะ ก้าวขึ้นมาเป็นแกนกลางของการเคลื่อนไหวนี้ ไม่ใช่เพราะเขาทรงจำได้มากกว่าใคร แต่เพราะเขาเป็นผู้ที่มองเห็น ‘อันตราย’ ของการปล่อยให้ความจริงกระจัดกระจาย เขาไม่ได้ปรารถนาจะสร้างสิ่งใหม่ แต่เขาต้องการสร้าง ‘ภาชนะ’ เพื่อรักษาที่ว่างแห่งความตื่นรู้เอาไว้

ณ เมืองราชคฤห์ ภิกษุห้าร้อยรูปถูกรวบรวมเข้ามา—ไม่ใช่ทุกคน แต่เป็นผู้ที่ได้รับความไว้วางใจว่าเป็น “ที่เก็บเสียง” อันมั่นคงของสิ่งที่เคยเกิดขึ้น ในพื้นที่นั้นเองที่สิ่งที่เคยล่องลอยอยู่ในจิตวิญญาณของแต่ละคน กำลังจะถูกนำมาวางเรียงกันเป็นระบบระเบียบครั้งแรก

พระอานนทร์รับหน้าที่ถ่ายทอด ‘ธรรม’

พระอุบาลีรับหน้าที่ถ่ายทอด ‘วินัย’

ไม่มีปลายปากกา ไม่มีแผ่นใบลาน มีเพียงพลังแห่งเสียงที่ต้อง
‘แม่นยำ’ ยิ่งกว่าครั้งใด

“ข้าพเจ้าได้ฟังมาอย่างนี้...”

ประโยคเดิมถูกเปล่งออกมาอีกครั้ง ทว่าน้ำหนักของมัน
เปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิง ครั้งนี้มันไม่ใช่เพียงการแบ่งปัน
ประสบการณ์ แต่มันได้กลายเป็น “มาตรฐาน” เป็นการ
ประกาศว่าสิ่งที่กำลังจะพูดต่อไปนี้ต้องไม่คลาดเคลื่อนแม้
เพียงองคุลีจากต้นฉบับ

คำสอนถูกท่องซ้ำ ถูกตรวจสอบ ถูกเปรียบเทียบ และถูกยืนยัน
ครั้งแล้วครั้งเล่า

สิ่งที่เคยเกิดขึ้นสดๆ ต่อหน้า... กำลังถูกรูปล

จากการเห็น... กลายเป็นถ้อยคำที่ต้องจดจำดับ